

Güney Türkmenistan Arkeoloji Enstitüsü şehirdeki ilmi kuruluşların başlıcalarını teşkil etmektedir. Kültür ve sanat kuruluşlarının en önemlileri ise bölgede yapılan kazılarda bulunmuş eski eserlerin korunduğu arkeoloji müzesi, Türkmen etnografyası üzerine büyük değer taşıyan eşyaya sahip etnografya müzesi, Farsça yazmaların bulunduğu bir araştırma kütüphanesi, opera, çeşitli tiyatrolar ve şehri bir sinema sanayii merkezi haline getiren film stüdyolarıdır.

1984'te 351.000 olan nüfusun % 30'unu Türkmenler, gerisini Ruslar (% 50) ile diğer Sovyet halkları teşkil eder. Şehrin merkezi olduğu Aşkâbâd ili, Ahal Teke vahalarının ve Karakum çölünün tamamını içine alan 95.400 km² araziye ve 440.000 nüfusa (1983, tah.) sahip olup nüfusun 3/4'ünden fazlası Aşkâbâd şehrinde, gerisi de yine vahalarda yer alan Bezmein ve Tecen kasabalarıyla daha küçük yerleşim birimlerinde yaşamaktadır. 1962'de yapımı tamamlanan Karakum Kanalı ile sulanan vaha topraklarında pamuk, tahıl, sebze ve üzüm, kavun, karpuz gibi meyveler yetiştirilip hayvancılık yapılır; en önemli hayvancılık ürünü karakul kuzusu postudur (astragan). Bölgede çıkarılan başlıca yeraltı zenginlikleri çinko, kurşun, sülfür ve bariittir.

Aşkâbâd'ın 7 km. batısında, herhangi bir binası ayakta kalmamış olan Ortaçağ şehirlerinden Nesâ'nın harabeleri, 10 km. doğusunda da Asya'nın en eski yerleşim merkezlerinden birine ait kalıntıların ortaya çıkarıldığı Anav kurganı (höyük) bulunmaktadır. Kuzey-güney yönünde uzanan iki tepeden ibaret Anav kurganında XX. yüzyılın başlarında yapılan arkeolojik kazılar sonucu dört kültür katından oluşan bir medeniyetin izleri tesbit edilmiştir. Orta Asya ve ona bağlı olarak da Batı Çin tarihi için büyük önem taşıyan Anav'ın ilk kültürü kerpiç evlerde oturan, ziraati, hayvan evcilleştirmeyi ve çanak çömlek yapmayı bilen bir Neolitik devir (yeni taş devri) medeniyetine, son kültürü ise demiri tanıyan bir maden devri medeniyetine aittir. Kronoloji konusunda yapılan son çalışmalarla üçüncü kültürün milattan önce III. binyılın ortalarına ait olduğu anlaşılmıştır. Birinci kültürün ise milattan önce VI. binyılın sonlarına veya V. binyılın başlarına ait olduğu sanılmaktadır ki bu durum Orta Asya'da da Ön Asya'dakiler kadar eski medeniyetlerin varlığını göstermektedir. Anav kurganının yakının-

da, kitâbesinden Ebû'l-Kâsım Bâbü'r (ö. 861/1457) tarafından yaptırıldığı anlaşılan bir de cami bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

C. Schaeffer, *Stratigraphie Comparee et Chronologie de l'Asie Occidentale*, London 1948, s. 598-599; R. H. Dyson, "Problems in the Relative Chronology of Iran", *Chronologies in Old World Archaeology* (nşr. R. W. Ehrich), Chicago 1967, s. 247, 512; Shirin Akiner, *Islamic Peoples of the Soviet Union*, London, 1986, s. 317; "Anav", *TA*, II, 456-457; W. Barthold, "Ahal Teke", *IA*, I, 155; a.mlf., "Aşkâbâd", *IA*, I, 710; a.mlf., "Etek", *IA*, IV, 398; Mehmed Saray, "Türkmenler", *IA*, XII/2, s. 661-673; B. Spuler, "Aşkâbâd", *EJ²* (İng.), I, 700-701; a.mlf., "Ashkhabad", *Elr*, II, 750; Th. Shabad, "Ashkhabad", *EAm*, II, 436; G. E. Wheeler - A. Sheehy, "Ashkhabad", *EBR*, II, 572; *ABr*, II, 471-472.

SARGON ERDEM

AŞKIYYE

(عشقية)

Tayfûriyye'den
Şütâriyye'nin bir kolu.

Ca'fer es-Sâdık ile başlatılan ve birbiri- rinden farklı şekillerde kaydedilen bu tarikatın silsilesinde Bâyezîd-i Bistâmî ve Ebû'l-Hasan el-Harakânî gibi *sekr**, *fenâ** ve aşk konusundaki fikir ve sözleriyle tanınmış büyük sûfiler yer alır. Aşkıyye (İşkıyye), belli birtakım âdâb ve erkânı bulunan bir tarikat olmayıp tamamıyla tasavvufun hususi bir temayülünü ifade eder. Bu temayülde olanlara göre ibadet mutlaka gerekli olmakla birlikte Allah'a ibadetle değil, aşk ve muhabbetle varılır. Bâyezîd-i Bistâmî'ye göre kâfileden önce menzile varmak ibadetle değil ancak sevgiyle olur. Bu sebeple hakiki mürid gece yatıp uyusa bile sabahleyin kâfileden evvel menzile

varır; kıldığı namaza ve tuttuğu oruca değil, Allah'ın lutfuna ve keremine bel bağlar. Bu anlayışa sahip bir kişi hangi tarikata mensup olursa olsun Aşkıyye'ye dahil olmuş kabul edilir. Bir sınıflamaya göre mutasavvıflar dört kısma ayrılırlar: Hulûliyye, İttihâdiyye, Vâsiliyye, Uşşâkiyye. Uşşâkiyye Allah'a aşk vasıtasıyla erme yolunu seçtiği için bu ismi almıştır. Burada Uşşâkiyye ile Aşkıyye aynı mânaya gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Zebidî, *İkd*, s. 88; a.mlf., *İthâfû'l-Asfiyâ*, s. 245; Ma'sum Ali Şah, *Tarâ'îk*, I, 286; II, 151-152.

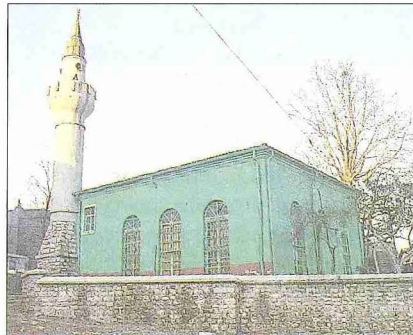
SÜLEYMAN ULUDAĞ

AŞKÎ, Kadîm

XV. yüzyıl divan şairi.

Tezkirelerde ve diğer kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Aşkî, aynı mahlası taşıyan daha sonraki birkaç divan şairinden ayırt edilmek için "Kadîm" sıfatıyla anılmaktadır. Sehî Bey, tezkiresinde onun Fâtih Sultan Mehmed devri şair ve musahiplerinden, şiiri iyi bilen ve döneminde rağbet gören bir sanatkâr olduğunu belirtmektedir. Latîfî ise Aşkî'nin şiirlerinin sade ve "vezne uydurulmuş sözlerden ibaret" olduğunu, padişahın gördüğü ilginin bu sebeple zamanın şairlerince kiskanıldığını kaydeder. Ayrıca Fenâî adlı bir şairin, Aşkî'nin günde 100 akçe almasını kıskandığı için, yazdığı bir beyiti naklederek yeteksiz ve hünersiz kişilerin talihleri sayesinde itibar gördüklerinden şikâyetle sözlerini bitirir. Âşık Çelebi de Sehî ve Latîfî'ye uyararak tezkiresinde Aşkî'ye yer verdiğini, ancak onun anılmaya değer bir beytinin bile bulunmadığını söyler.

Molla Aşkî Mescidi ve Aşkî'nin aynı mescidin hazîresindeki mezarı - Balat / İstanbul

Tezkirelerin bu değerlendirmesine kıs-
men katılan S. Nüzhet Ergun, *Silkü'l-
leâl*'de (bk. AHMED HASİB EFENDİ) aynı
görüşlerin tekrarlandığı bir manzumeyi
nakletmekte, gazellerinde II. Murad ile
bilhassa Fâtih'i metheden şairin kudret-
li bir sanatkâr olarak gösterilemeyece-
ğini; Fâtih'in Aşkî'ye olan teveccühünü
onun sahip olduğu başka meziyetlerde
aramanın daha uygun olacağını belirt-
mektedir.

Ancak Aşkî'nin *Mecmûatü'n-nezâir* ve
Câmîü'n-nezâir'de bulunan gazelleri sa-
nat bakımından mecmuadaki diğer şiir-
lerden daha az değerli değildir. Gerek
Mecmûatü'n-nezâir'deki on gazel ge-
rekse Fâtih gibi şiir ve edebiyattan an-
layan bir padişahın Aşkî'ye verdiği de-
ğer, Sehî Bey'den sonraki tezkirecilerin
yanıldığını göstermektedir. Nitekim Aş-
kî'nin şiirleri üzerinde kısa bir değeren-
dirme yapan V. Mahir Kocatürk, onun
dile, duyguya ve mazmunlara hâkimiyet
bakımından devrinin iyi bir şairi oldu-
ğunu, divan şiirini maddî duygu ve kla-
sik sanat endişesiyle işlediğini, an'anevî
mefhum ve mazmunları Türk şiirine mal
etmeye çalıştığını, bunda başarı göster-
mekle birlikte bâriz bir şahsiyet kaza-
namadığını ifade etmektedir.

S. Nüzhet Ergun, şiirlerinin divan ha-
linde toplandığı bilinen Aşkî'nin divanı-
nın doksan sayfa hacminde ve 1000 be-
yit kadar olan bir nüshasının Ankara Es-
ki Eserler Kütüphanesi'nde bulunduğunu
bildirmektedir.

Hadikatü'l-cevâmi'de, Balat civarın-
da bugün de aynı adla anılan Molla Aş-

kî Mescidi'nin şair Aşkî tarafından yap-
tırıldığı ve mezarının da orada olduğu
kayıtlıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ömer b. Mezîd, *Mecmûatü'n-nezâir* (nşr. Mus-
tafa Canpolat), Ankara 1982; Sehî, *Tezkire* (G.
Kut), s. 67; Aşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, s. 246;
Latîfî, *Tezkire*, s. 243; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 635;
Ayyansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi*, I, 196; Nail
Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, "Aşkî Kadîm" md., sıra
nr. 2874, İÜ Şarkiyat Araştırma Merkezi Ktp.;
Ergun, *Türk Şairleri*, II, 512; Kocatürk, *Türk
Edebiyatı Tarihi*, s. 225.

İSMAİL ÜNVER

AŞKÎ, Üsküdarlı

(ö. 984/1576)

Divan şairi.

İstanbul'da Rumelihisarı'nda doğdu.
Asıl adı İlyas Çelebi'dir. Doğum tarihi bi-
linmemektedir. Gençliğinde babası gibi
yeniçeri oldu. Aşık Çelebi'nin bildirdiği-
ne göre askerlik mesleğine bir türlü ısı-
namamakla birlikte çeşitli seferlere ka-
tılmış, Alman seferinde öldüğü söylenti-
lerinin çıkması üzerine ulufesi kesilince
Müeyyedyâde Hacı Halife'nin tekkesine
kapılanarak derviş olmuştur. Bir müd-
det sonra Ebü'l-Fazl Çelebi'nin aracılı-
ğıyla bir kâtipliğe tayin edilmişse de has-
talanarak görevine devam etmediği için
yine maaşı kesilmiştir.

Kanûnî'ye sunduğu bir şiirinde yıllar-
ca padişah kapısında kulluk ettiğini, pi-
yade olarak seferlere katıldığını ve çe-
şitli fedakârlıklarda bulunduğunu anlat-
maktadır. Şiiri beğenen padişah isteği-

ni sorunca Aşkî o sıralarda ölen şair Ba-
sîrî'nin 10 akçelik ödeneğinin kendisine
verilmesini talep eden bir kıta nazmet-
miş, padişah bu arzusunun yerine getir-
diği gibi ayrıca ihşanda da bulunmuş-
tur. Böylece maddî sıkıntılardan kurtu-
lan şair Üsküdar'da bir yalı satın alarak
bilgin, sanatkâr ve şeyhlerin toplandığı
bir mahfil haline getirdiği bu yalıda ya-
şamaya başlamıştır. *Latîfî Tezkiresi*'n-
den itibaren birçok kaynakta Üsküdar-
lı nisbesiyle anılması bundandır. Şairle
1535 yılı baharında tanıştığını bildiren
Aşık Çelebi eserinde Aşkî'nin bu yalıda
geçirdiği debdebeli hayatı uzun uzun an-
latmaktadır. Ancak aşırı harcamaları yü-
zünden bir müddet sonra borçlanan Aş-
kî, II. Selim'e sunduğu "kerem" redifli
bir kaside ile evinin rehin düştüğünü be-
lirtmekle yardım istemiştir. Padişahın
ilgi görüp görmediği bilinmeyen şair tek-
rar Rumelihisarı'na taşınmış ve bir süre
sonra vefat ederek Rumelihisarı Mezar-
lığı'na defnedilmiştir.

Bazı tezkirelerde, yeniçerilikten ayrıl-
dıktan sonra Bektaşîlik'ten Bayramîliğe
geçtiği söylendiği gibi Sadettin Nüzhet
de divanındaki bir murabbaa dayanarak
Mevlevî olduğunu öne sürmektedir. Dev-
rinin güçlü şairlerinden biri olan Aşkî'n-
in tasavvufî şiirleri de vardır. Sade ve
samimi bir dille söylediği şiirleri arasın-
da, günümüzde de tanınan ve bir mu-
hammesinin nakarat beytinde geçen "Gö-
relüm âyine-i devrân ne sûret gösterür"
mısraı gibi güzel parçalara rastlanmak-
tadır.

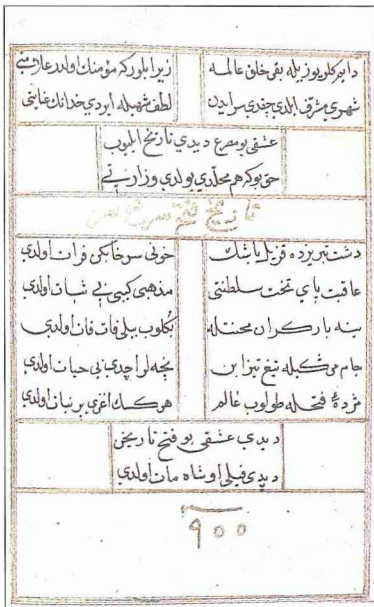
Şiirleri bir divan halinde toplanmıştır.
Divanının İstanbul kütüphanelerinde bi-
linen iki nüshası vardır (Millet Ktp., Ali
Emîrî, Manzum, nr. 297; Nuruosmaniye
Ktp., nr. 3858). Çeşitli nazire mecmua-
larında eserlerinden örneklere rastlan-
maktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehî, *Tezkire* (G. Kut), s. 136; Aşık Çelebi,
Meşâirü's-suarâ, s. 176-177; Latîfî, *Tezkire*, s.
244; Ahdi, *Gülşen-i Suarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 2604,
vr. 246^b; Beyânî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 2568,
vr. 57^a; Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul 1277, s.
202; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, İÜ Ktp.,
TY, nr. 1646, vr. 78^b; Kınalızâde, *Tezkire*, II,
636; Riyâzî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 761, vr.
53^a; *Keşfü'z-zunûn*, I, 801; Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 335; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 319^a; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 515; Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, "Aşkî İlyas" md., sıra nr. 2869, İÜ Şarkiyat Araştırma Merkezi Ktp.; TYDK, I, 163.

İSMAİL ÜNVER

Üsküdarlı
Aşkî'nin
divanının
ilk ve son
sayfaları
(Nuruosmaniye
Ktp., nr. 3858)